

ЛУКА ПАЧОЛІ – ЛЮДИНА РЕНЕСАНСУ

*Представлені основні моменти життєвого шляху,
а також наукової і творчої діяльності Луки Пачолі*

Постановка проблеми. Історія цивілізації – це історія людини, її діяльності, досягнень, розчарувань, звершень, винаходів і, найголовніше, прагнення максимально удосконалити своє життя. За допомогою історії дослідники мають можливість користуватися багаточисельними історичними даними та важливими узагальненнями.

Історія розвитку бухгалтерського обліку свідчить про наявність переломних етапів у розвитку існуючих методів відображення сутності процесів і явищ у бухгалтерському обліку, надає змогу оцінити їх дієвість, відкинути старі та запропонувати нові.

Фахівці часто не розуміють доцільності вивчення історії. На нашу думку, знання історії бухгалтерського обліку дозволяють: розкрити динаміку процесів, що відбуваються, описати їх закономірності; представити наявні зв'язки і розриви в процесі розвитку; розглянути еволюцію формування категорій і методів, що застосовуються в обліку; прослідкувати зміну загальних концепцій; показати не тільки історію людей, які ведуть облік, скільки історію проблем і шляхи їх вирішення; навчити фахівців об'єктивно оцінювати нове або те, що пропонується під виглядом останнього розуміння; надати практикам огляд уже вирішених питань, бо, як відомо, бухгалтер приречений знову і знову вирішувати одні й ті ж проблеми; залишити майбутнім поколінням науковий спадок і полегшити тим самим їм пошук нових ідей; освоїти техніку наукового передбачення; прищепити собі, колегам, студентам любов і гордість за свою професію.

Перш за все, слід ще раз чітко засвоїти завдання обліку, виходячи з його історичних основ. Якщо цього не розуміти, то ми і надалі будемо щось вивчати, не усвідомлюючи мети.

Бухгалтерський облік як наука і практична діяльність веде свій родовід ще від часів Бенедикто Котрулі та Луки Пачолі. Імена цих людей навечно увійшли в історію розвитку бухгалтерської науки.

Мета дослідження – ознайомити фахівців (студентів, аспірантів) з життєвим і творчим шляхом Луки Пачолі; навчити їх правильно розуміти вчення науковця і проблеми епохи, в якій він жив і творив; привити почуття пошани до бухгалтерської справи, розвинути інтерес молоді до досить цікавої і стародавньої науки – науки про бухгалтерський облік.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вивченням історії бухгалтерського обліку, а також біографією видатних обліковців, займаються вітчизняні та зарубіжні вчені, такі, як: Аліція А. Яруга, Бутинець Ф.Ф., Горецька Л., Соколов В.Я., Соколов Я.В., Фіялковська Ю. та інші.

Викладення основного матеріалу. Кожна освічена людина, незалежно від того, яку професію вона обрала, повинна була б знати чи хоча б чути про один із найчудовіших періодів в історії людства, про епоху Ренесансу – великий час Відродження. На думку польських дослідників [6, с. 9], “Це була епоха, яка породила титанів сили думки, пристрасті та характеру, багатогранності та вченості.”

Одним із найвидатніших особистостей цього періоду людської історії є Лука Пачолі.

Він був письменником, вчителем, монахом, вивчав теологію, літературу, мистецтво, математику, філософію, права, які управляють бізнесом, і все це в період, коли мало хто вмів читати.

Точної дати народження Луки Пачолі не відомо: найбільш вірогідно – це 1440 чи 1445 рр. Дані про його родину також не достеменні, однак сам Пачолі дає нам вказівки, говорячи в одному зі своїх трактатів, що він має шляхетське походження і що члени його родини служили у війську. Пачолі народився і був вихований у невеличкому містечку в Тоскані, в Borgo San Sepolcro (Борго Сан Сеполькро), неподалік від Флоренції [2].

Значний вплив на виховання та освіту Луки Пачолі здійснював його дядько по матері – Бенедетто, капітан армії Альфонса V (1416-1458 рр.). Тривалий час він навчався в майстерні художника Пьєро делла Франческа (1416-1492 рр.), слава про якого лунала на всю Італію.

Юний Лука був закоханий у світ чисел, “число уявлялося йому деяким універсальним ключем, одночасно відкриваючим доступ до істини і краси” [4].

До дев’ятнадцяти років Л. Пачолі працював і вчився у майстерні відомого художника.

У 1664 р. Л. Пачолі поїхав до Венеції, де виховував трьох синів багатого купця Антоніо де Ромпіазі. Лука вчив їх тому, що знав і розумів сам, а також самостійно вчився разом зі своїми учнями, відвідував публічні лекції Доменіко Брегадіно – видатного математика того часу, допомагав батькові своїх учнів вести конторські книги, набуваючи перших навичок в обліковій справі, яку згодом зробив наукою.

У 1470 р. Лука Пачолі написав свою першу книгу, призначену для його вихованців, – посібник комерційної арифметики. У цьому ж році він завершив кар’єру вихователя і виїхав до Риму. Стародавній Рим, центр усього католицького світу, був разом з тим і столицею Папської області. Поглядам Луки Пачолі постали багаточисленні руїни старої імператорської столиці. Там його прийняли в родині Леона Батіста Альберті – засновника нового архітектурного стилю, вченого, письменника і музиканта. Це знайомство було дуже

важливим для нього. Альберті в той час був секретарем папи римського і дуже вплинув на розвиток світогляду молодого Пачолі. Альберті вірив, що вся математика, архітектура і мистецтво були натхненні божою силою, а їх форма була детермінована божим чи космічним значенням. Найвірогідніше, це стало імпульсом до починання теологічного навчання Пачолі, а дещо пізніше до вступу до закону братів францисканців [3].

Дослідники пишуть, що Лука Пачолі прожив у Римі не більше двох років. Куди пізніше поїхав Пачолі – невідомо. Чеський дослідник Я. Кубеша наводить, за його ж словами, “неперевірене припущення” про те, що Лука Пачолі виїхав до Неаполя, де займався торгівлею.

Припускають, що в житті Луки Пачолі в 1475 або 1476 рр. стався значний перелом. Тоді йому виповнилося тридцять років, але жодних успіхів він не досяг. Час, в який Лука жив, не приносив йому радості. Пізніше про цей час Мікеланджело напише:

Отрадно спать, отрадней камнем быть.
О этот век, преступный и постыдный,
Не жить, не чувствовать – удел завидный.
Прошу, молчи, не смей меня будить.

(Перекад Ф. І. Тютчева) [2].

І Лука Пачолі захотів “заснути”. Він підстригся в монахи і попросився зі світським життям, щоб повністю віддати себе науці.

Чи був насправді Лука Пачолі віруючою людиною? Цього ніхто не знає. Але достовірно відомо, що чернецтво принесло йому користь: ввело його в певне культурне середовище, надало необхідний час для наукової роботи, для продовження освіти і самонавчання, забезпечило достатніми грошовими і матеріальними засобами, підкорило церковній, а не світській юрисдикції. Останні обставини забезпечили йому необхідну підтримку для отримання професорського звання [4].

Лука Пачолі прагнув досягнути максимально можливого: присвятив себе науці і заради цього став монахом-францисканцем. У жовтні 1477 р. Л. Пачолі

отримав посаду професора в університеті Перуджі (тут була написана його друга праця), а в листопаді уже прочитав перші свої лекції. Однак з червня 1480 року протягом восьми наступних років Лука вивчав філософію, теологію, удосконалював свої навички в математиці. Займаючись орденськими обов'язками, він відвідував різні міста Італії. Там він написав свою другу працю з математики [2].

Вивчення багатьох предметів не минуло даремно: з 1486 року Л. Пачолі став магістром священної теології. У грудні 1487 р. його знову запросили до Перуджі, а через декілька днів він вступив на кафедру, де поєднував педагогічну діяльність з науковою роботою. Тут вчений написав енциклопедичну працю з математики. Проте довго перебувати йому в Перуджі не довелося. У квітні 1488 р. Л. Пачолі призначили на посаду єпископа в штаті П'єро Валлетарі, і він переїхав до Риму. Енциклопедія Луки Пачолі виходить у світ 10 листопада 1494 р. у Венеції і має назву "Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita" – "Сума арифметики, геометрії, вчення про пропорції та відношення". Це праця головним чином, була присвячена математиці і, в той же час, містила цілий розділ, присвячений подвійній бухгалтерії, названий ним "Particularis de Computis et Scripturis" – "Про рахунки і записи". Це була перша в світі публікація з бухгалтерського обліку. Вона стосується арифметики, алгебри, геометрії та тригонометрії, і одночасно, становить фундамент сучасного бухгалтерського обліку завдяки оригінальності застосування концепції подвійного запису в бухгалтерському обліку і кодифікації знань, які до того часу були фрагментарні.

Необхідно підкреслити, що Пачолі не відкрив метод подвійного запису, але описав і цим самим поширив підхід, який широко застосовували венеціанські купці у період італійського ренесансу. "Він описав цю систему в такий загальний і зрозумілий

спосіб, – пишуть російські вчені Я.В. Соколов та В.Я. Соколов, – що він зараз же став стандартною системою ведення бухгалтерських книг і залишається нею до цього часу" [5].

Система, запропонована Пачолі, зробила можливим також ведення реєстру інвестицій, які в майбутньому стануть результатом далеких морських подорожей, що було важливим для зацікавлення ними багатих купців і надавало можливість вірогідного розрахунку з ними. У протилежному випадку торговельний обмін з Новим Світом і Далеким Сходом мав би великі перешкоди і його розвиток був би дуже сповільнений. Вірогідний спосіб відображення торговельних угод і розрізнення інвестицій, визначення величини доходів і витрат, який став закодифікованим і поширеним завдяки праці Пачолі, спричинив економічне зростання та стабільність у світі.

Значну увагу приділив етичним нормам купців і тих осіб, які вели книги, використовуючи метод подвійного запису, виокремлює у своїх трактатах переваги праці, професійності та багатства, нагромадженого завдяки чесності й підкреслює роль рахунків і калькуляції, які є вимірниками оцінених ним вартостей, стверджуючи, що *"торговець може зі своїми надбаннями і своїм почуттям гідності йти на ринок, чи якесь інше місце, із іншими гідними купцями, маючи на увазі прислів'я, що більше лисячих, аніж осялячих шкур можна знайти на ринку, а ніж осялячих"* [6, с. 11].

Говорячи про внесок Луки Пачолі у розвиток бухгалтерського обліку, варто зазначити, що існує ще інша праця, написана на 16 років раніше ніж "Сума...", яка обговорює більшість проблем, розглянутих пізніше у "Сумі...". Це праця – Tractatus Mathematicus ad Discipulos Perusinos, – менш відома, оскільки пролежала 500 років у бібліотеках Ватикану і ніхто не аналізував її, крім двох коротких і посередніх згадуваннях про її існування, які розміщено кілька століть тому в публікаціях з арифметики.

Була вона закрита глибоко у ватиканських збірках, а на “денне світло” вийшла у 1994 році, коли професори з Перузького університету, проф. Цалзоні і проф. Цаваззоні, закінчили роботу над його працею і представили їх на Міжнародному Надзвичайному Конгресі на честь Брата Луки Пачолі у Венеції в 1994 році [4].

У 17 частинах роботи Лука Пачолі відповідає і дає підказки з 800 питань і завдань. Описує вартість різних золотих і срібних монет, а також торговельний тариф і способи їх вирахування, так, щоб їх усіх можна було порівняти.

Пачолі показує, як поділити прибутки між співвласниками, які спрямовують свою діяльність на торгівлю іншими товарами, при використанні різних монет, різних правил надання позик; між партнерами, які описують кількість і якість товару іншими мірами, у ситуаціях, коли виступають різного роду цільові оплати, різні валюти, різні метали – все на основі різних правових постанов.

Лука Пачолі підіймає також завдання господарських операцій, у яких важливе значення відіграє час, і зазначає, яким способом повинні бути нараховані відсотки від наданих позик з урахуванням ситуації, коли позика сплачена перед або після встановленого раніше терміну. Також говорить як про простий, так і складний процент відсотків.

Пачолі також обговорює широку сферу завдань, пов'язаних із ситуацією, коли декілька купців вирішують об'єднати свою діяльність, свої гроші та товари, аби діяти спільно як одне торговельне підприємство і ділити між партнерами отримані прибутки пропорційно до внесеного капіталу.

Лука Пачолі загалом написав 11 праць з алгебри, геометрії, математичної симетрії, стратегії, шахів, магічних квадратів, бухгалтерського обліку та гри в карти. Він часто наводив приклади людей, які присвятили себе мистецтву торгівлі, будучи переконаним, що “прикладні краще навчають, аніж тисяча лекцій”. Пачолі у своїй праці “Сума...” наводить перелік “принципів для тих, хто хоче торгувати/діяти з належною дбайливістю”.

Вони, на його думку, повинні:

1) проводити операції у грошових одиницях та інших конкретних / очевидних засобах;

2) бути добрими арифметиками, швидкими у виконанні обчислень;

3) зберігати все у відповідному порядку, так, щоб можна було швидко сформулювати те, що знаходиться на стороні дебета і кредита.

Навчаючи, він використовував математичні ігри, які робили простішими найтяжчі завдання. Пачолі був одним із перших, хто застосував “метод проб і помилок”, який сьогодні є основою навчання [7].

У 1496 році Л. Пачолі, за запрошенням Людовика Сфорца, очолив кафедру математики у новоствореному університеті Мілана.

У 1514 р. папський престол обійняв Лев X, який забажав оточити себе кращими людьми епохи, і Луку Пачолі призначили лектором математичних дисциплін в Римській Академії. Припускають, що Лука Пачолі помер в 1515 р. і був похований на цвинтарі в м. Борго Сан-Сеполькро. Нещодавно японські дослідники виявили, що Л. Пачолі помер 19-го червня 1517 року [1].

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Лука Пачолі – визнаний у світовому масштабі творець фундаментів бухгалтерського обліку, які описані в його енциклопедичній праці. Саме завдяки йому розпочалося викладання обліку в італійських університетах на рівні з такими науками, як логіка чи математика. Це мало істотне значення для розвитку бухгалтерського обліку як наукової дисципліни. Пачолі надав обліку новий статус в академічному світі.

Лука Пачолі акцентував увагу в своїх роботах як на ідеях сучасного обліку, так і на його ролі у доброму, етичному, відповідальному веденні бухгалтерського обліку на підприємства, що лягло в основі пізнішої “предметної теорії”, та у ретельному

розрізненні співвласників при розподілі прибутку відповідно до частки в капіталі, наведеного в балансі, що в наш час описується назвою “теорії власності” обліку.

Незважаючи на те, що ми живемо за інших часів, аніж Лука Пачолі, проте методологія бухгалтерського обліку, описана Пачолі, залишилася незмінною, незважаючи на реалії світового бізнесу, що динамічно змінюється. Більшість із того, що Пачолі представляє у своїх трактатах, залишилося незмінним, незважаючи на століття, що минають.

За часів Л. Пачолі бухгалтер не мав можливості використовувати обчислювальну техніку, а в сучасному світі він користується потужними та швидкодіючими комп'ютерами, майже нічого не пише вручну і автоматично отримує необхідні розрахунки та складає звітність. То, можливо, науковцям є над чим замислитись?

Ідеї “батька бухгалтерського обліку” посіяні в “грунт науки про бухгалтерський облік” ще більше 500 р. тому, сьогодні повинні рухатися та розвиватися.

Науковцям сьогодні слід мислити іншими категоріями обліку, висловлювати свої пропозиції щодо глобальних корпорацій, для тисяч бухгалтерів, які працюють під одним дахом, об'єднані однією корпоративною системою. Будь-які пропозиції одиничним бухгалтерам, невеликим автономним підприємствам, значної ролі не відіграють.

Список використаної літератури:

1. *Бутинець Ф.Ф.* Історія бухгалтерського обліку: В 2-х частинах. Ч.І: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 “Облік і аудит”. / 2-е вид., доп. і перероб. – Житомир: ПП “Рута”, 2001. – 512 с.

2. *Бутинець Ф.Ф., Горецька Л.Л.* Лука Пачолі – творець бухгалтерської науки // Вісник ЖІТІ. Економічні науки. – 1997. – № 6 – С. 13-18.

3. *Горецька Л.* Лука Пачолі – творець бухгалтерського обліку // Світ бухгалтерського обліку. – 1998. – № 1. – С. 76

4. *Ландарь А.* Лука Пачолі. Матеріали Всеукраїнської студентської конференції “Облік і аудит: теорія, практика, перспективи” 25-26 травня 2001 року. – Мелітополь, 2001. – С. 22-23.

5. *Соколов Я.В., Соколов В.Я.* История бухгалтерского учета. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 272 с.

6. *Alicja A. Jaruga, Justyna Fijałkowska.* Luca Pacioli – Wielki uczony renesansu i jego koncercja rachunkowości // Zeszyty teoretyczne rachunkowości. – Warszawa: Stowarzyszenie księgowych w Polsce. Rada Naukowa. – 2006. – Tom 34(90). –С. 9-13.

7. <http://ecolib.net.ru/bio/pacioli>

МАГДУН Олена Сергіївна – інженер кафедри аналізу і статистики Житомирського державного технологічного університету

Наукові інтереси:

- історія бухгалтерського обліку;
- теорія бухгалтерського обліку